

(צילום: Gettyimages/טוראל)

עבודה בעיניים

בתי-הדין לעבודה אינם אוכפים את החוק הקיים בנושא פיצויי הלנת שכר. כל עוד גישתם לא תשתנה, גורלו של החוק החדש, המחיל סנקציה פלילית על מעסיקים המלינים שכר, יהיה כגורלו של החוק הקיים / עו"ד יעל אדורם

כי הוא צריך לשלם, הוא הסכים, לכן איני פוסקת פיצויי הלנה" (לקרוא ולא להאמין).

היעדר אכיפה נחושה

לאחר שסקרנו את המצב החוקי, יש מקום לשוב ולשאל את השאלה שבה פתחנו: האם החלת סנקציה פלילית תשפר את המצב? נקדים ונאמר כי כבר כיום חוקים רבים מטילים סנקציה פלילית על מעבידים המפירים את זכויות עובדיהם, ביניהם ניתן למנות את חוק שכר מינימום, חוק שעות עבודה ומנוחה, חוק עבודת הנוער, חוק חופשה שנתית. האם ניתן לומר כי מחמת הסנקציה הפלילית נרתעים המעבידים מרמיסת זכויות עובדיהם? הרי ידוע כי בפועל מועסקים עובדים רבים שעות רבות מסביב לשעון, אינם מקבלים שכר מינימום, ואינם יוצאים לחופשה שנים רבות.

לכאן נכנס גורם נוסף - משרד התמ"ת האמון על אכיפתם של חוקי העבודה במישור הפלילי, שאינו עושה עבודתו באופן ובמידה הגורמים להרתעה. הקצב והאפקטיביות שבהם פועל משרד התמ"ת נגד מעסיקים מפירי חוק, גורמים לסנקציה הפלילית להפוך לאות מתה בספר החוקים, ובכך הוא משלים את התמונה העגומה ואת חוסר התועלת שבהחלת דין פלילי בחוקי העבודה.

אם כן, נדמה שבמצב הקיים, בהיעדר מודעות וכוח לעובדים, בהיעדר אכיפה איתנה ונחושה של הלנת שכר על-ידי בתי-הדין ורשויות האכיפה, יוצא חוטא נשכר ואין ערך מעשי להוספת סנקציה פלילית להלנת שכר. יתרה מזו, הניסיון להחריג ולהקל על מעסיקים מהמגזר הציבורי בתיקון זה, גורמת לאפליה בוטה וקשה נגד עובדי המגזר הציבורי על לא עוול בכפם, אפליה המנוגדת לכוונת המחוקק, שראה לנגד עיניו את הלנת השכר הקשות דווקא במגזר הציבורי, והמרוקנת למחצה את החוק מתוכנו.

נראה על כן, כי במצב הקיים אין מחסור בכלים חוקיים - אלא יש מחסור באכיפתם. אפילו את החוק הקיים בדבר פיצויי הלנת שכר בתי-הדין לעבודה אינם אוכפים. לכן, כל עוד לא תשתנה גישת בתי-הדין בנושא הלנת השכר קיים חשש כבד שגורלו של החוק החדש יהיה כגורלו של החוק הקיים, וכי "ההישג הגדול" של תיקון החוק הוא הישג תדמיתי למציעי החוק ולהם בלבד. ●

וכוחות נפשיים לנהל הליך תביעה, ואף נעדרים אמון במערכת המשפט. בתי הדין לעבודה - להשלמת התמונה העגומה ולהסבר מדוע כדאי למעביד להלין שכר, מצטרפים בתי-הדין הקורסים מעומס עבודה, כאשר ברוב התביעות שכבר מוגשות העובדים אינם מיוצגים, אך גם במקרים שבהם העובדים מיוצגים מביאים בתי-הדין את הצדדים לפשרה, שבמסגרתה מובהר לתובע כי פיצויי ההלנה יורדים מהפרק באופן מקדמי, וכי ויתור נוסף של העובד על סכום המגיע לו זה חודשים רבים יביא לסיום מהיר ו"יעיל" של התיק לשביעות רצונו של המעביד. כלומר, שביעות רצונו על "ההשקעה הטובה בעולם" ועל התשואה שהצליח להשיג לכספו בבית-הדין!

הקצב והאפקטיביות שבהם פועל משרד התמ"ת נגד מעסיקים מפירי חוק, גורמים לסנקציה הפלילית להפוך לאות מתה בספר החוקים, ובכך הוא משלים את התמונה העגומה ואת חוסר התועלת שבהחלת דין פלילי בחוקי העבודה

כך, למשל, בפסק-הדין של בית-הדין הארצי לעבודה בע"ע 1242/04 עיריית לוד נ. ארגון עובדי עיריית לוד (בשם 1937 עובדים), לאחר גלגולים רבים שאותם נאלצו העובדים לעבור בבית-הדין האזורי, בביה"ד הארצי, בגג"ץ ושוב בביה"ד הארצי, נפסקו לעובדים פיצויי הלנה בשיעור שנתי של 25% בלבד רק לשכר המולן השווה לשכר הממוצע במשק. זאת, לאחר הסבר ארוך ומנומק בדבר זכותם הבסיסית של העובדים לשכרם, חומרת מעשה ההלנה, וייחוס המשבר הכלכלי של העירייה בעיקר לניהולה הכושל ולא לנסיבות שאינן בשליטתה.

פתח המילוט החוקי של בתי-הדין מפסיקת פיצויי הלנה הוא סעיף 18 לחוק הגנת השכר, שלפיו ניתן לבטל את פיצויי ההלנה במקרה שהשכר לא שולם עקב טעות כנה, נסיבות שאינן בשליטת המעביד או עקב חילוקי דעות ממשיים בדבר עצם החוב. לכן, במקרים שבהם כבר הגיעו הצדדים לדיון ולא נחסמו על-ידי פשרה שאליה הובלו, מוצאים בתי-הדין דרך להתלות באחת מנסיבות אלו, כאשר ניתן לצטט דוגמה מפס"ד של ביה"ד האזורי בת"א שבו נכתב "לאחר שהסברתי למעביד

אית-שלום שכר במועד גורם לפגיעה בכבודו של אדם כבן אנוש, כעובד, כמפרינס וכאיש משפחה, ועלול אף לגרום לו להגיע לפת לחם, כאשר על אותו עובד להביט בעיניהם של ילדיו הרעבים ולומר להם "אין לי". במצב דברים זה נאלץ העובד - שבדרך-כלל הבנקים מסרבים לתת לו - ליטול הלוואות וללוות כספים בריבית קצוצה בשוק האפור או השחור. לפיכך, נראה כי החלת דין פלילי על הלנת שכר היא צעד ראוי בהיבט הנורמטיבי, אך עדיין יש לבחון במישור המעשי מהו המצב החוקי השורר כיום וכיצד התיקון אמור לתקן ולשפר אותו.

הסנקציה הקיימת כיום נגד מעביד שהלין את שכר עובדו קבועה בסעיף 17 לחוק הגנת השכר, התשי"ח-1958, המחייב מעביד

בתשלום פיצויי הלנת שכר. אלה פיצויים ניכרים העולים על 5% מהשכר המולן לשבוע הלנה ראשון, ועל 10% מהשכר המולן לכל שבוע הלנה נוסף, עד לתשלום בפועל. סנקציה זו אמורה ליצור תמריץ כלכלי חזק למעבידים, שההלנה היא בלתי כדאית כלכלית מצד אחד, ולפצות את העובד על נזקיו שנגרמו עקב ההלנה, מצד שני. מדוע אם כן, אין בה די?

התשובה נעוצה בכל הצדדים המעורבים ביחסי העבודה - עובדים, מעבידים ובתי-הדין לעבודה: המעבידים - מתוך הבנה למעמדם הנחות של עובדיהם, מתוך מודעות לסיכוי של הגשת תביעה וחיונם בחוב במלואו, ובהיעדר צו מוסר פנימי המניע אותם לשלם שכר עובד - אין להם תמריץ ממשי לעשות כן.

העובדים - רובם אינם תובעים את המעביד ופעמים רבות הם אינם מודעים לזכויותיהם. בעת עבודתם הם נרתעים מהגשת תביעות מחשש לפיטוריהם. נוסף לכך, הזכות לתבוע פיצויי הלנה מתיישנת כעבור שנה אחת בלבד, ואפילו לאחר פיטוריהם הם חוששים לתבוע מחשש שיצא להם שם של עובדים בעייתיים. לפעמים הם גם מחוסרי ידע, שפה, משאבים כלכליים

אחרי מספר דחיות "בזכות" הלוכי החוק שהפעילו, בין היתר, ראשי הרשויות המקומיות והמועצות הדתיות, אישרה ועדת העבודה לקריאה שנייה ושלישית את הצעת החוק, שלפיה יוחל דין פלילי על מעסיקים שמלינים שכר. אישור זה הוא הישג גדול של יו"ר ההסתדרות, עופר עיני, שהוביל תיקון זה.

אך נוכח הצגת האישור כניצחון לעובדים, עלינו לשאול - האמנם זהו הישג כה גדול, ואם כן - עבוד מי. כדי להשיב על שאלה זו, נעמוד תחילה על מטרתו של התיקון ועל היעד שהוא מבקש להשיג.

היעד של סנקציה פלילית על הלנת שכר אמורה להרתיע מעביד מהלנת שכר עובדיו - הן על-ידי הפיכת ההלנה לבלתי משתלמת כלכלית עבורו, והן על-ידי הרתעה מהטבעת חותם פלילי על התנהגותו, שעלול לכאורה לפגוע בכבודו ובמוניטין שלו, ובסופו של דבר אולי גם יוביל, באופן עקיף, לפגיעה בערכו הכלכלי של עסקו.

הטלת סנקציה וכתם פלילי על התנהגות מסוימת יש בה אמירה חזקה, והיא אמורה לשקף עיקרון בסיסי, יסודי וערכי שהפרתו מצדיקה זאת. תשלום שכר לעובד במלואו ובמועדו הנקוב בחוק הוא אבן יסוד בשיטתנו המשפטית, בהיותו נמנה עם זכויות היסוד המוגנות במשפט העבודה. נורמה בסיסית זו מצאה ביטוי אף במשפט העמים ובאמנת העבודה הבינלאומית (מס' 95 בדבר הגנת שכר C95 Protection of Wages Convention, 1949 שנחתמה בז'נבה ביום 1.7.1949, אושררה בישראל ונכנסה לתוקף ביום 12.1.60.

קורסים מעומס

חוק הגנת השכר, אשר כשמו כן הוא - נועד להבטיח תשלום שכר העובד במועדו ובמלואו. תכליתו המוצהרת של החוק נועדה לרפא את הנגע של הלנת השכר שפשה כבר אז כ"מכת מדינה" בקרב מעסיקים בכלל ו"מוסדות ציבוריים" בפרט. גם במקורות המשפט העברי נתפס עיכוב שכר כמעשה חמור - עבירה כלפי אדם ושמיים. בספר ויקרא (פרק י"ט, פסוק י"ג) נאמר "...לא תלין פעולת שכיר אתך עד בוקר", ובספר דברים (פרק כ"ד, פסוקים י"ד ו-ט"ו) נאמר "...ביומו תיתן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נשא את נפשו...". וברוח זו פסק הרמב"ם במשנה תורה (פרק י"א הלכה א' להלכות שכירות) כי "כל הכובש שכר שכיר - כאילו נטל את נפשו ממנו".